

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

32-ste JAARGANG, NUMMER 2, FEBRUARI 1996

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

WAARHEEN BEWEEGT ZICH DE PARTIJ VAN DE ARBEID?

WIE ER ook teleurgesteld mocht zijn over de houding van de Eerste Kamer-fractie van de PvdA bij de stemming over de afschaffing van de Ziektewet, in elk geval niet de oud-vakbondsbestuurder Herman Bode. Hij kende zijn Senatoren en hij kende zijn partij. Vrij vroeg op zondagmorgen 4 februari - twee dagen voordat die stemming zou plaatsvinden - werd hij door een radioverslaggever geïnterviewd. Toen hem werd gevraagd of het naar zijn mening bij verwerping van de regeringsplannen tot een kabinetscrisis zou komen, bleek hij - alle voorafgaande debatten in de Eerste Kamer ten spijt - aan een verwerping van de voorstellen niet in het minst te geloven.

“Als puntje bij paaltje komt”, zei Bode, “zullen de PvdA-ers over hun bezwaren heenstappen. Een mogelijke val van het paarse kabinet vinden ze erger dan een verdere afbraak van de verzorgingsstaat. En dat zal hun in de komende tijd wederom opbreken met aanzienlijk ledenverlies.”

In de late avonduren van dinsdag 6 februari gebeurde wat te voorzien was. In de loop van de avond was prof. J. van den Berg, de voorzitter van de Eerste Kamer-fractie van de PvdA, op de televisie verschenen, getooid met een rode shawl. Die moest kennelijk zijn aan de buis gekluisterde achterban enigszins ‘geruststellen’ bij het vernemen van de voor anderen bestemde woorden dat “het een oude regel is in de Eerste Kamer, dat wie geen kabinetten kan maken, ze ook niet mag breken.” Op dat moment hoefden zij die, zonder reden overigens, aan de afloop van de vergadering nog getwijfeld hadden, niet langer voor het paarse kabinet te vrezen.

Bij de stemming (41 vóór de regeringsplannen, 27 tegen) schaarde de PvdA zich unaniem naast de beide coalitiepartners nadat staatssecretaris Linschoten enkele toezeggingen had gedaan. Ze werden vrijwel meteen al door een van de niet tot de PvdA behorende tegenstanders van de nieuwe ziekte wet “loze beloften” genoemd. Hij verweet de PvdA-Senatoren, dat zij zich blij hadden laten maken met een dode mus. Hoezeer hij daarmee gelijk had bleek reeds de volgende dag. Een deel van de Tweede Kamer beschouwde de gedane toezegging van weinig waarde.

Op die 6e februari viel weliswaar op het Haagse Binnenhof het doek, maar het ging vier dagen later weer op in Zwolle. In de Overijsselse hoofdstad, de plaats waar ooit de Nederlandse sociaal-democratie het levenslicht aanschouwde, stonden Kok en Wallage voor de taak de onvrede bij de achterban weg te nemen.

Dat tweede bedrijf van het stuk kreeg, dank zij de bekwame regie van de partij-grootheden, in ieder opzicht het karakter van goed gespeeld klassiek toneel. Het begon met wat we niet anders kunnen beschrijven dan als het werkelijk gênante optreden van de *ballerina* Karin Adelmund. Zij, die nog niet eens zo lang geleden haar tranen niet kon bedwingen toen het Tweede Kamer-lid Marijnesen de 'sociale' politiek van paars hekelde, verscheen nu in de Zwolse Buitensociëteit ten tonele om het kabinet-Kok de hemel in te prijzen. Zij las (!) een hypocriete tekst, die duidelijk bedoeld was om voor het PvdA-congres de toon te zetten.

De kritiek van vele partijgenoten, die de voorafgaande dagen o.a. aan hun onvrede al lucht hadden gegeven in tal van ingezonden stukken, verdampte. Een motie van afkeuring, ingediend door hen die zich 'Jonge Socialisten' noemen, kreeg nauwelijks steun. Een andere, beduidend zwakkere motie, onderging geen beter lot. Het aannemen ervan was ontraden door vice-voorzitter Vreeman, die niet alleen Kamerlid, maar ook ex-vakbondsman is en die in de voorafgaande weken samen met Stekelenburg krachtig ageerde tegen de privatisering van de ziekwet, waartegen hij in de Kamer als enige zijn stem had verheven. Breero zei ooit al, dat het kan verkeren.

In die editie van *de Volkskrant* die op de morgen van de congresdag verscheen, vermeldde een verslaggever dat volgens Jacques Wallage de "Partij van de Arbeid beweegt". In welke richting zei Wallage er niet bij en voor zover wij weten was er in Zwolle niemand die er naar vroeg. Met een felle repliek op een daags tevoren - ook in *de Volkskrant* verschenen - artikel van de liberale Bolkestein wist Kok te bereiken dat de gelederen zich sloten. Nadat de gewenste sfeer eenmaal was verkregen speelde hij zijn sterkste troef uit: "Privatisering van de Ziektewet is een van de punten uit het paarse regeerakkoord, dat de partij zonder kritiek heeft aanvaard. Aan afspraken moeten wij ons houden."

Even tevoren had Kok, nogmaals verwijzende naar Bolkestein, pathetisch uitgeroepen: "Laat niemand er lol in krijgen ook maar een centimeter licht te krijgen tussen de PvdA en mijzelf!" Dat betekende niet meer of minder dan 'ik ben de partij!'. Daarop applaudisseerden ook zij die aan de sociaal-democratische mythe nog altijd geloof schijnen te hechten voor de man, die luttele weken eerder te kennen had gegeven, dat "de PvdA géén sociaal-democratische partij is".

Met het Zwolse congres was het stuk echter nog steeds niet ten einde. Er volgde de zondagmorgen na de congresdag een epiloog. Tegen het middaguur wisselden in het tv-programma Buitenhof twee journalisten van gedachten met Marcel van Dam. Hoewel deze als zalvend goedprater van het beleid, niet slechts van het kabinet-Kok maar ook van het kabinet-Lubbers-III zijn sporen verdiende, liet hij zich ditmaal kritisch uit.

Marcel van Dam deelde de mening van zéér, zéér velen uit alle geledingen van de samenleving dat de thans aangenomen Ziektewet zonder meer een "slechte wet" is. Sterker nog: hij verklaarde het oneens te zijn met Kok. In tegenstelling tot wat de partijleider niet moe werd te verkondigen erkende Van Dam ronduit, dat er sprake was van een gestage afbraak van de verzorgingsstaat. Dat had enkele jaren geleden al aanleiding gegeven tot de WAO-crisis en dat werd nu voortgezet.

"Wat er aan de hand is", zei Marcel van Dam, "is dit, dat er van de verzorgingsstaat telkens een klein brokje af gaat, zodat er tenslotte niets van overblijft." Het was voor journalist Cees Sorgdrager aanleiding om met enkele woorden aan Van Dam te vragen of deze wél enig idee had van de richting waarin zich de PvdA beweegt. Van Dam bleek het te weten. "Naar de afgrond", zei hij.

"Maar u blijft er niettemin lid van?", vroeg Cees Sorgdrager. "Ja", zei Van Dam,

“want ondanks alles blijf ik de PvdA zien als de enige partij die opkomt voor de minder bedeeden en de kleine man.” Voorbeelden gaf hij er niet van. Verdere argumentatie had hij niet. Sorgdrager zei niets meer, omdat de tijd ontbrak, maar hij leek er van op te kijken zoals veel tv-kijkers ervan zullen hebben opgekeken. Onder hen zeker diegenen, die lang aan het ‘socialisme’ van de sociaal-democratie geloofd hebben, maar inmiddels van hun geloof gevallen zijn.

“Wanneer schrappen jullie het woord ‘socialistisch’ uit de statuten?”, vroeg nog voordat de beslissing in de Eerste Kamer viel, een ingezonden stukken-schrijver. Vanzelfsprekend heeft hij van de kant van de partijleiding geen antwoord op zijn vraag gekregen. Wij van onze kant menen hem van dienst te kunnen zijn door hem erop te wijzen, dat de Britse sociaal-democratie dat soort ‘lastige’ woorden pas schrapte toen er verkiezingen in het verschiet lagen en het dienstig leek om niet onbelangrijke delen van de middenstand te paaien. Zoiets zou ook hier kunnen gebeuren. Verbazen zou het ons niet. Maar aan het wezenlijke karakter van de PvdA zou het niets veranderen!

- 0 -

NOGMAALS DE STAKING BIJ DE VLIEGTUIGFABRIEK BOEING

IN HET decembernummer van *Daad & Gedachte* hebben wij in ‘n heel kort stukje aandacht besteed aan de staking bij de grote vliegtuigfabriek van Boeing in Everett, ver in het westen van de Verenigde Staten in de staat Washington. Wij kondigden aan, dat wij op dit konflikt zouden terugkomen omdat zowel de duur als de betekenis ervan meer ruimte vergde dan ons in het laatste nummer van vorig jaar ter beschikking stond. Hier volgt wat nadere informatie.

Boeing heeft in totaal 105.000 werknemers in dienst bij fabrieken, die behalve in Everett gevestigd zijn in de staten Californië, Kansas en Oregon. Op 6 oktober j.l. hebben 32.000 arbeiders, werkzaam in de produktie-afdelingen te Everett en aangesloten bij de *International Association of Machinists and Aerospaceworkers*, de arbeid neergelegd. Eerst midden-december zijn ze weer aan het werk gegaan. Hun staking is daarmee de langste geweest die Boeing sinds 1948 heeft getroffen. Ze duurde ook langer dan een vrij grote staking die in 1989 plaats vond. Hoewel de eisen van de stakers niet allemaal zijn ingewilligd, is de directie toch grotendeels daaraan tegemoet gekomen.

De staking brak uit na het mislukken van langdurige loononderhandelingen. De directie wilde, dat de arbeiders voortaan de premie voor de collectieve gezondheidsverzekering zouden betalen, die tot dusver door het bedrijf werd betaald. Wat Boeing wilde zou zijn neergekomen op een niet onaanzienlijke loonsverlaging. De directie stelde daar wel bepaalde verhogingen tegenover, maar die overtroffen nauwelijks de daling van het inkomen als gevolg van de inflatie. Bovendien had (en heeft) de directie reorganisatieplannen die tot een belangrijk verlies aan arbeidsplaatsen dreigen te leiden. Bij de loononderhandelingen weigerde de directie in de nieuwe cao een bepaling op te nemen waarmee werkgelegenheid zou worden gegarandeerd. Kostenloze gezondheidszorg en behoud van werkgelegenheid vormden de inzet van de strijd, die van de arbeiders grote offers heeft geëist.

In december j.l. schreven wij al, dat het ons niet erg waarschijnlijk voorkomt, dat de steun die de stakers van hun bij de AFL-CIO aangesloten bond hebben gekregen, te

danken zou zijn aan de omstandigheid dat de overkoepelende organisatie in de persoon van John Sweeney een militante president zou hebben gekregen. Enkele jaren geleden - dat was dus vóór de jongste presidentswisseling bij de AFL-CIO - verscheen er in een Amerikaans tijdschrift een opstel waarin de auteur naar onze mening zéér terecht vaststelde, dat de houding van vakbonden of van de vakbeweging in het algemeen, *n i e t* verklaard moet worden uit de standpunten of uit de kwaliteiten van de bestuurders, maar uit het *w e z e n* van de vakbeweging¹. “Denk niet”, zo kon men al meteen in de aanvang van het artikel lezen, “dat het gestaag dalende ledental van de Amerikaanse vakbeweging een gevolg is van de onbekwaamheid van haar leiders”. Zijn zienswijze bevestigde min of meer onze opvatting, dat het niet de bestuurders zijn die de bonden maken, maar dat het omgekeerd de bonden zijn die de bestuurders maken. Dat betekent, in het geval van het konflikt bij Boeing, dat de steun van de bond niet aan de strijdbaarheid van welke bestuurder ook te danken valt. En dat dit inderdaad zo is, valt onder meer hieruit af te leiden, dat uit de berichtgeving blijkt, dat niet alleen de werkgever, maar ook het bondsbestuur - dat aanvankelijk wel akkoord wilde gaan met bepaalde bemiddelingsvoorstellen - de stemming bij de stakers totaal verkeerd beoordeelde.

Wat ten onrechte in dergelijke gevallen wel voor grotere strijdbaarheid wordt gehouden, is niets anders dan de zorg om het bestaan zélf van de vakbeweging, een bestaan dat met de steeds geringere organisatiegraad op het spel komt te staan. Wat, om het populair uit te drukken, bij Boeing is gebeurd: om meer klanten te krijgen, moest de vakbond wat meer bieden.

Dit ‘meer’ moet echter vooral niet overschat worden. Wat de bond gedaan heeft is, onder druk van de achterban de poot stijf houden bij de onderhandelingen. Stakingsgeld is aan de actievoerende Boeing-arbeiders niet uitgekeerd. In een gesprek met de Amerikaanse correspondent van *de Volkskrant* zei een van hen begin december: “Het begint pijn te doen. Zestig dagen zonder inkomen!”².

Iets langer dan zestig dagen hebben de stakers het niet hoeven vol te houden. Zoals gezegd, de vliegtuigfabriek is aan de meeste eisen tegemoet gekomen. Het uitbesteden van werk zal (voor hoe lang?) geen banenverlies meer opleveren. Tot en met 1998 zal het bedrijf ook de volledige premie voor de ziektekostenverzekering betalen. In de tussentijd moeten de werknemers overgaan op een goedkopere verzekeraar willen ze niet het risico lopen dat ze vanaf 1998 een deel van de premie zelf moeten betalen. Hun jaarlijkse bonus is verhoogd van 5 naar 10 procent van het jaarloon.

Het, thans mislukte, streven van Boeing om de arbeiders te laten opdraaien of gedeeltelijk te laten opdraaien voor de kosten van de gezondheidszorg staat niet op zichzelf. Het is iets wat steeds meer bedrijven willen. De inkomensverslechtering die daarvan het gevolg zal zijn stuit op des te meer weerstand omdat zowel de lonen als de salarissen in de VS al jarenlang stagneren en dientengevolge in feite dalen. Hieruit mag worden geconcludeerd, dat de werkenden in Amerika het verloop van de strijd bij Boeing met grote belangstelling hebben gevolgd. De stakers in Everett hebben het spits afgebeten voor een belangrijk deel van de Amerikaanse arbeidersklasse.

Dat Boeing, ondanks de grote nadelen die de staking het bedrijf bezorgde en de niet

1) Martin Glaberman, *Unions and Workers* in The Michigan Sociological Review, no. 7, 1993.

2) *de Volkskrant* van 9 december 1995.

onaanzienlijke verliezen, toch nog vrij lang met toegeven heeft gearzeld, kan waarschijnlijk mede hieruit worden verklaard dat hetgeen een overwinning van de arbeiders kan worden genoemd, mogelijk niet zonder gevolgen zal blijven voor andere Amerikaanse bedrijven en industrieën.

- 0 -

BOEKBESPREKING

NAAR EEN BETER BEGRIP VAN DE COMMUNE VAN PARIJS?

VORIG jaar is bij de Amsterdamse uitgeverij IRIS een boek verschenen, dat een korte levensschets en een aantal artikelen bevat, die tussen 21 maart en 19 april 1871 - de dagen dus van de Parijse Commune - in de krant *Le Cri du Peuple* werden gepubliceerd. De stukken werden geschreven door de man die, kort voor dat op de 18e maart de bevolking van Parijs in verzet kwam tegen de inmiddels onder leiding van de republikein Thiers staande regering, het blad gesticht had: Jules Vallès. Zijn leven (1832-1885) wordt in een kleine 40 blz. geschilderd. Daarop volgen er iets meer dan 50 pagina's, gevuld met een aantal gekozen teksten. Het betreft uiteraard een keuze. Het gaat, zo laat de uitgever weten, om "artikelen ... die essentieel zijn voor een beter begrip van de Commune van Parijs en van de revolutionair Jules Vallès" *).

Dat klinkt veelbelovend, maar het is een belofte, die niet wordt ingelost. In de verste verte niet. Dat is teleurstellend, des te meer omdat er ondanks de stroom van publicaties over de Commune aan 'een beter begrip' nog steeds heel veel behoefte bestaat.

Er is nauwelijks een politieke of maatschappelijke stroming, die over de Parijse Commune niet haar eigen oordeel heeft geveld en er is wat de arbeidersbeweging betreft, geen historische gebeurtenis uit de laatste anderhalve eeuw, die zozeer in de collectieve herinnering is blijven leven. Sterker dan welke andere revolutionaire ontwikkeling ook - afgezien van de Russische revolutie van 1917 - heeft zij indruk gemaakt op de tijdgenoten. Voor de latere generaties en in het bijzonder natuurlijk die, welke zich om welke reden dan ook bij de Commune betrokken voelden, zich min of meer soms als erfgenamen van de revolutionaire Parijzenaars van toen beschouwden, heeft, wat kortweg altijd als "de Commune" werd aangeduid, de gedaante van een 'heldensage' aangenomen, is zij blijven voortleven, zij het als legende zij het als mythe.

Naar te begrijpen valt was en is er tot op heden niet één legende en was er niet één enkele mythe die voortleefde, of nog altijd voortleeft. Er moet zelfs geconstateerd worden dat naarmate er als gevolg van de maatschappelijke ontwikkelingen meer richtingen in de arbeidersbeweging optraden met zeer uiteenlopende opvattingen en een zeer verschillend streven er tegelijkertijd en daarmee gepaard gaande ook even zovele legenden en mythen ontstonden. De Commune van Parijs is ontegenzeggelijk in de arbeidersbeweging een b e g r i p , maar iedere richting, om niet te zeggen elkeen, houdt er een e i g e n begrip op na. Verklaarbaar feit dat, niet minder verklaarbaar, allesbehalve tot meer begrip, veeleer echter tot begripsverwarring heeft geleid.

*) "Le Cri du Peuple, Jules Vallès en de Commune van Parijs", Amsterdam, 1995, 140 blz. 20,-.

Zoals gezegd, het onlangs verschenen werkje over Jules Vallès en de Commune draagt niet bij tot de verheldering of verduidelijking, waaraan na 125 jaar na datum, ongetwijfeld behoefte bestaat. Maar het is ook niet zo, dat genoemd boek tot nog méér verwarring ofwel minder begrip zou bijdragen. Eigenlijk is dit het meest teleurstellende. In "Jules Vallès en de Commune van Parijs" is van wat men 'begrip' zou kunnen noemen in het geheel geen sprake. Over dat wat men in de allereerste plaats zou willen weten, dit namelijk wat het wezenlijk karakter van de Commune en diens gevolge haar historische betekenis was, daarover wordt men bij lezing van de artikelen uit *Le Cri du Peuple* geen sikkepit wijzer. Juist dit is wat wij essentieel achten. De samenstellers hebben er kennelijk geen enkel oog voor gehad of voorzover zij het wel hadden, hebben zij het niet getoond. Uit niets blijkt, dat zoals de samenstellers betogen, *Le Cri du Peuple* "een bron van informatie over de gebeurtenissen, de achtergronden en de doelstellingen van de Commune" zou zijn geweest.

Dit alles is, zo komt het ons voor, niet het gevolg van een verkeerde keuze van de samenstellers. Zij hebben die stukken opgenomen, die zij 'essentieel voor een beter begrip' achten. Wij hebben niet de overtuiging, dat zich tussen de achterwege gelaten artikelen essentiëlere stukken zouden hebben kunnen bevinden.

Dick Gevers, die de biografische schets van Jules Vallès geschreven heeft en daarin natuurlijk ook aandacht heeft besteed aan de periode van de Commune, maakt er melding van dat er onder de aanhangers drie stromingen bestonden: de Jacobijnen, die zich beriepen op de beginselen van de grote Franse Revolutie van 1789, de Blanquisten, volgelingen van de bekende Franse revolutionair Auguste Blanqui en zij die hij de "internationalisten" noemt. Laatstgenoemden, schrijft Gevers min of meer terecht, "staan sterk onder de invloed van Proudhon." Wat hij onvermeld laat is dat tussen deze Internationalisten zich niet weinig leden van de Franse sectie van de Ie Internationale bevonden en dat juist daaraan de naam van Internationalisten is ontleend.

Dit willen we laten rusten. Gevers gaat er kennelijk op goede gronden van uit, dat hij op deze wijze de verschillen tussen de stromingen voldoende heeft aangeduid. De bekende Duitse auteur Sebastian Haffner heeft dit echter in een niet onverdienstelijk opstel, getiteld "De Parijse Commune", veel beter gedaan. Over haar, schrijft hij, bestaan niet minder dan vier legenden, mythen of interpretaties: twee van haar vijanden en twee van haar vrienden. Met die van haar vijanden zullen we ons niet bezighouden. Die van haar vrienden onderscheiden zich op sommige punten, maar hebben dit met elkaar gemeen, dat zij het eens zijn over het karakter van de Commune, waarover het boekje dat hier besproken wordt weinig of geen informatie geeft.

Al vrij spoedig na de tragische nederlaag van de Commune verschenen de eerste publicaties. De oudste is die van Karl Marx, die het licht zag twee dagen nadat de laatste communards bij de Mur des Fédérés op het kerkhof Père Lachaise werden gefusilleerd. In zijn *De Burgeroorlog in Frankrijk* noemt hij de Parijse Commune "de eerste revolutie waarin openlijk erkend werd dat de arbeidersklasse de enige klasse was, die nog maatschappelijke initiatieven kon ontplooiën." Op een andere plaats heet het daar, dat de Commune "wezenlijk een regering van de arbeidersklasse" [was]. Sindsdien is deze zienswijze gemeengoed geweest van alle 'socialistische' richtingen, die niet moe werden de Commune te herdenken.

Meer dan een eeuw lang heeft praktisch niemand, die zich socialist noemde zich afgevraagd, hoe of het mogelijk was, dat zich in het Frankrijk van de tweede helft der 19e eeuw een dergelijke revolutie kon voltrekken. In het toentertijd nog grotendeels agrarische Frankrijk immers was er van een moderne arbeidersklasse nog weinig te

bekennen. Op grond daarvan had men kunnen aannemen, dat van een proletarische revolutie onmogelijk sprake kon zijn geweest. Tot ver in de 20e eeuw is men blindgevaaren op de karakterisering door Marx in zijn wereldberoemd geschrift over de Commune gegeven. Maar het daarin door Marx uitgesproken oordeel komt niet overeen met datgene, wat hij **w e r k e l i j k** over de Commune heeft gedacht.

Op 22 februari 1881 schreef hij aan Domela Nieuwenhuis over de Commune van Parijs “. . . Afgezien van het feit, dat daar een stad alleen in opstand kwam dankzij uitzonderlijke omstandigheden, was de Commune in meerderheid *helemaal niet socialistisch en kon zij dat ook niet zijn . . .*”. Het in deze brief - en ook wel in nog andere brieven - uitgesproken oordeel komt overeen met een al veel eerder door Marx uitgesproken oordeel, vervat in twee door hem gemaakte concepten voor de later gepubliceerde, definitieve versie van *De Burgeroorlog in Frankrijk*, de later aan de Commune gewijde brochure.

Uit die concepten blijkt dat Marx' kijk op de Commune uitermate kritisch is geweest en heel duidelijk principieel verschilt van dat, wat hij in *De Burgeroorlog in Frankrijk* naar voren heeft gebracht. De twee concepten, die Marx nooit gepubliceerd heeft, maar die wel bewaard zijn gebleven, staan niet afgedrukt in de *Marx-Engels-Werke*, die in de jaren '50 en '60 in Oost-Duitsland zijn verschenen. De reden daarvan ligt voor de hand: de bolsjewieken, die van Marx gebruik hebben gemaakt bij het ontwikkelen van hun politieke opvattingen, hebben zich er wel voor gehoed om stukken af te drukken, die de bolsjewistische interpretatie van Marx volledig weerspreken.

Kort voor de Tweede Wereldoorlog betoogde de Duitse historicus Arthur Rosenberg in zijn boek *Demokratie und Sozialismus* dat Marx terwille van de goede zaak een zeer 'gekleurd' beeld van de Commune heeft geschetst, dat bepaald niet in alle opzichten overeenstemt met de werkelijkheid. Min of meer hetzelfde schrijft Haffner, die uitvoerig de Franse auteur Henri Lefèbvre citeert. “De meeste maatregelen van de Commune”, schreef deze, “. . . waren maatregelen van een burgerlijke democratie . . . Wat de Commune in feite heeft gebracht en voor korte tijd ook heeft verwezenlijkt, was het programma voor de slechts gedeeltelijke uitvoering, waarvan de burgerlijke democratie later meer dan dertig jaar nodig heeft gehad: scheiding van kerk en staat, gratis seculier onderwijs voor iedereen, het opzetten van vakbonden en ondernemingsraden, arbeidersbescherming, enz..”. Dit oordeel van Lefèbvre komt in grote lijnen wel overeen met de opvatting die Marx zowel in de twee nooit gepubliceerde concepten als in de brief aan Domela heeft gegeven.

Op de vraag hoe de tegenstelling tussen het werkelijke oordeel van Marx en dat wat hij in *De Burgeroorlog in Frankrijk* heeft gegeven te verklaren valt, heeft prof. Shlomo Avineri van de Joodse Universiteit van Jeruzalem getracht een antwoord te geven¹. Dat antwoord komt erop neer, dat er in de diverse door Marx geschreven teksten over de Commune een duidelijk onderscheid valt te constateren tussen een beschrijving van de Commune als historisch verschijnsel - dus zoals ze werkelijk en feitelijk was - en datgene wat zij in potentie is geweest, wat er in haar schuilde aan toekomstige mogelijkheden en toekomstige ontwikkelingen. Wie *De Burgeroorlog in Frankrijk* kritisch bekijkt moet bemerken, zegt Avineri, dat Marx de Commune beschouwde als een model voor de toekomst, dat hij haar werkelijke concrete maatregelen naar de toekomst

1) Shlomo Avineri, “The Social and Political Thought of Karl Marx”, Cambridge, 1968. Wij baseren ons op de blz. 239 t/m 249.

projecteerde. Deze projectie, aldus Avineri, verleende de Commune haar historische betekenis. Marx sprak niet over de Commune, zoals zij werkelijk was, maar zoals zij kon zijn, hij zag in haar de elementen van een toekomstige samenleving.

Avineri wijst erop, dat anders dan veelal - vooral door de bolsjewieken - beweerd is, niet Marx de Commune van Parijs "de dictatuur van het proletariaat" genoemd heeft, maar dat dit (ten onrechte) gebeurd is door Engels in 1891 toen deze na de dood van Marx een nieuw voorwoord schreef bij *De Burgeroorlog in Frankrijk*. Avineri wijst er ook op dat Marx bovendien van mening was, dat een proletarische opstand of proletarische revolutie nimmer een zuiver politieke beweging kon zijn. Marx, aldus Avineri, vermaande de Parijse arbeiders, dat zij zich niet moesten laten misleiden door de herinneringen aan 1792. Het zijn dergelijke woorden, die precies overeenstemmen met zijn standpunt, dat de Commune "helemaal niet socialistisch was en ook niet kon zijn".

Zoals gezegd, in het boekje over Jules Vallès wordt het karakter van de Commune niet besproken en niettemin valt het er ongetwijfeld onbedoeld toch wel degelijk uit af te leiden. Alle artikelen uit *Le Cri du Peuple* zijn in feite een echo van datgene, wat er in de grote Franse Revolutie, in het bijzonder door de Jacobijnen, werd gesproken. Van hun woorden schreef Marx eens: ". . . de dramatische effecten wedijveren met elkaar, mensen en dingen lijken gevat in vurige briljanten, extase is de geest van elke dag"². Wie de woorden van Jules Vallès herleest, kan zich niet aan dezelfde indruk onttrekken en de verklaring ervoor is gelegen in de Franse maatschappelijke verhoudingen van destijds.

De republikeinse Franse regering, die gevormd was na de verpletterende nederlaag van de Franse legers bij Sedan en de daarop volgende afzetting van keizer Napoleon III tijdens de Frans-Duitse oorlog, had bepaald, dat renten en schulden van kleine kapitaalbezitters voorlopig niet behoefden te worden afgelost. Begin maart 1871 werd deze bepaling ingetrokken, hetgeen Marx, en ook andere auteurs met hem, heeft doen opmerken, dat deze categorie dientengevolge in het kamp van de oppositie tegen Thiers gedreven werd. "In 1848", zo is ooit opgemerkt, "keerde de kleine bourgeoisie zich tegen de arbeiders; in 1871 maakte zij met de arbeiders gemene zaak."

De kwestie wordt ook wel aangeroerd door Dick Gevers waar hij in zijn levensschets van Vallès de dagen van de Commune behandelt. Hij spreekt ook wel degelijk over diverse maatregelen, die door de Commune zijn genomen. Maar de vraag wat deze maatregelen te betekenen hebben voor haar klassekarakter en in hoeverre ze op haar toekomstige mogelijkheden duiden, blijft onbesproken.

Zoals boven opgemerkt, ademen alle artikelen van Vallès in *Le Cri du Peuple*, de geest van 1792 of daaromtrent. Het is wel zo, dat Vallès zich daarin ook tot de Parijse arbeiders richt, maar niettemin is er toch doorgaans sprake van 'het volk', dat wil zeggen er is van de klassenscheiding, zoals die in de ontwikkelde kapitalistische samenleving zich voordoet, nergens sprake. Wie de artikelen leest moet erkennen, dat ook Haffner gelijk had toen hij de hervormingen van de Commune "niet socialistisch" noemde, maar "radicaal-democratisch". Ze waren volgens Haffner "eventueel sociaal-democratisch".

Historisch beschouwd was de Parijse Commune een aanzet tot het doorvoeren van allerlei burgerlijke vrijheden en sociale maatregelen, die de politieke emancipatie van de arbeiders naderbij brachten. Zij hadden weinig te maken met hun sociale

2) Karl Marx, "Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte" blz. 24.

emancipatie. Dat het resultaat ervan slechts beperkt kon zijn, dat aan de Commune een tragisch einde was beschoren, is een gevolg hiervan, dat Frankrijk destijds nog maar een primitief ontwikkeld kapitalisme kende. Dat dientengevolge de Commune géén klassiek voorbeeld is geweest van een arbeidersrevolutie, het gezien de economische ontwikkelingen in Frankrijk niet kón zijn, neemt niet weg dat de Commune voor de strijd van de arbeidersklasse toch grote betekenis heeft gehad.

Voor die betekenis, voor het perspectief dat zij bood, het zicht op de toekomst, had Marx een open oog. Dat bracht hem onder meer tot het inzicht, dat “de bureaucratisch-militaire machinerie niet van de ene hand in de andere kon overgaan, doch moest worden stukgebroken . . .”, alsmede, dat “de strijd van de arbeidersklasse tegen de kapitalisten en hun staat door de strijd in Parijs in een nieuwe fase was gekomen”³.

Van een dergelijke betekenis is uiteraard bij Haffner geen sprake. Wat men wel bij hem aantreft is een grote bewondering voor de Commune. Geen goed woord daarentegen heeft Haffner over voor Thiers en voor generaal Galifet, de politieke tegenstander en de militaire onderdrukker van de Commune. De, zeker voor die tijd, ongekende wreedheid waarmee zij werd neergeslagen, beschrijft Haffner terecht met grote verontwaardiging.

De uitgever en de samenstellers hebben in hun beknopte weergave van de inhoud van “Jules Vallès en de Commune van Parijs de hoofdfiguur van het boek een “revolutionair” genoemd. In een autobiografisch werk spreekt Vallès over zichzelf als een “opstandeling”. Aldus zouden ook wij hem liever karakteriseren. De wel erg beknopte maar niettemin heldere levensschets van de hand van Dick Gevers maakt duidelijk hoe Vallès een opstandige geworden is. Sommige teksten uit *Le Cri du Peuple* doen blijken, dat hij niet alleen een opstandige, maar ook een idealist was. Vallès was kennelijk een man die meende, dat ideeën de samenleving kunnen veranderen inplaats van te beseffen dat veranderingen in de samenleving en de worstelingen waarvan die vergezeld gaan tot nieuwe ideeën leiden.

Op 30 maart 1871 - de dag waarop de Commune formeel werd uitgeroepen - schreef *Le Cri du Peuple*: “Vandaag wordt het huwelijk gevierd tussen de idee en de Revolutie”. Op 19 april 1871 werd in het blad gesproken over de begeerde “overwinning van de ideeën van de sociale revolutie . . .”. Op dezelfde datum publiceerde de krant een “Verklaring van de Commune van Parijs aan het Franse volk” waarin o.m. gezegd werd: “De overwinning [. . .] zal ten deel vallen aan de idee en het recht”. Om welke en wat voor ideeën en om welk en wat voor recht het ging werd geen van die kernen uiteen gezet. Het kan na lezing van de desbetreffende artikelen en stukken moeilijk worden tegengesproken, dat het ging om ideeën en om rechtsverhoudingen, die het product waren van een revolutie die al zowat een eeuw geleden had plaats gevonden: die van 1789. Maar wat van de artikelen in *Le Cri du Peuple* moet worden gezegd, kan voor zover wij weten niet gezegd worden van alle krantenartikelen die tijdens de Commune verschenen.

Het valt niet te ontkennen dat *Le Cri du Peuple* zich soms tot de Parijse arbeiders heeft gericht. Vraagt men waarom, dan moet worden gezegd, dat dit - al scheen het wel zo - geenszins gebeurde omdat de arbeiders gezien werden als de aangewezen klasse om de bestaande maatschappelijke verhoudingen omver te werpen, niet omdat het blad partij koos vóór hen en tegen de bourgeoisie. Wie de artikelen in het hier besproken

3) Men zie zijn brieven aan Kugelmann van 12 en 17 april 1871

boekje leest kan slechts constateren, dat *Le Cri du Peuple* van ieder klasse-inzicht was gespeend. Wij citeren:

Maandag 3 april 1871: "... de bourgeoisie, die zich tussen onze barricaden kan verzoenen met het zegevierende proletariaat als zij dat wil... Laat de bourgeoisie zich achter de Commune scharen".

De Franse bourgeoisie die zich achter de Commune zou kunnen scharen? Hippolyte Lissagaray wist het wel beter. Hij behoorde tot degenen die nog op de laatste dag in het Parijse arrondissement Belleville op de barricaden stonden. Nadat hem de vlucht naar Londen was gelukt boekstaafde hij tijdens zijn emigratie de heroïsche geschiedenis van de opstand, een standaardwerk dat in 1876 in Brussel verscheen⁴. In zijn voorwoord bij een (verkorte) Duitse uitgave schreef de vertaler: "De Franse bourgeoisie liet zich niet bedriegen door de schijn. De Commune dat was voor haar alleen maar het bewapende proletariaat. Zij voelde haar macht wankelen . . ." Wat de Franse bourgeoisie zag, dat was niet de *b e s t a n d e* werkelijkheid van de Commune, het was haar *t o e k o m s - t i g* gevaar voor de heersende klasse. Zij keek met *h á á r* bril zoals - maar dan met een andere bril - ook Marx keek, die zag wat de *t o e k o m s t i g e* betekenis van de Commune voor de strijd van de arbeiders zou zijn.

Le Cri du Peuple keek noch met de bril van de bourgeoisie, noch met de bril van Marx; Vallès en de zijnen droegen de oogkleppen die ruim een eeuw tevoren de revolutionaire patriotten hadden gedragen. Zij zagen geen klassen, zij zagen het 'volk' dat de bonapartistische en de monarchistische sympathieën koesterende politici in Versailles als vijand had. Tot dat 'volk' richtte zich telkenmale het blad, tot Frankrijk, het "geliefde en grootse vaderland". Het waren woorden die Danton of Robespierre zouden hebben kunnen bezigen, gelijk ook de volgende, die wij wederom citeren uit de verklaring van de Commune van Parijs aan het Franse volk: "Wat verlangt Parijs?", zo kon men lezen. "Erkenning en consolidering van de Republiek, de enige regeringsvorm die verenigbaar is met de rechten van het volk en de gelijkmatige, vrije ontwikkeling van de maatschappij".

Dick Gevers vertelt in zijn biografische schets, dat Vallès (dat was omtrent 1869) "felle artikelen tegen het keizerrijk [schreef] en de arbeiders [opriep] een eind te maken aan een systeem dat schatrijke mensen voortbrengt, terwijl anderen tegelijkertijd in de diepste armoede leven". Inderdaad, we zeiden het reeds, er waren arbeiders in Parijs. Maar de werkende bevolking bestond voor een niet onbelangrijk deel nog uit ambachtslieden en kleine bazen die - zoals *Le Cri du Peuple* wist - "de dagen waarop rekeningen betaald moeten worden" vrezden en die "door hun angstgevoelens verwant [zijn] aan het proletariaat". Maar wat het blad 'verwantschap' noemde was in feite niet meer dan een *t i j d e l i j k* samenvallen van belangen.

Wanneer die tijdelijkheid niet benadrukt wordt en de dieper liggende oorzaken ervan niet worden verklaard, kan de tekst als zodanig geen bijdrage leveren tot beter begrip van de Commune. Beter begrip kan ons inziens alleen worden verkregen wanneer men duidelijk voor ogen houdt, dat zij - gezien het (nog) niet uitgesproken proletarisch karakter van een deel der Parijse bevolking en mede gezien de toenmalige stand van de maatschappelijke ontwikkeling - niet socialistisch kon zijn. Daarbij echter moet tevens worden beseft, dat door diverse omstandigheden de Commune maatregelen

4) Lissagaray, "Histoire de la Commune de 1871". Een met nieuw materiaal uitgebreide druk verscheen in 1896 in Parijs. Hierop volgde een herdruk in 1929.

moest treffen die niet pasten in het kader van een puur burgerlijk-democratische, zo men wil kleinburgerlijk-democratische beweging.

Het is deze situatie, de - gelet op het bovenstaande - begrijpelijke aarzelingen om doortastender op te treden tegen de vijand in Versailles enerzijds en anderzijds de soms ingrijpende hervormingen op het gebied van bestuur, justitie, onderwijs, enz., die ertoe heeft geleid, dat de daden der Commune een zekere tegenstrijdigheid vertonen. Het is dezelfde tegenstrijdigheid die men terugvindt bij Marx. Zij heeft gemaakt, dat hij meer dan eens zijn oordeel heeft moeten wijzigen en dat hij tenslotte uitspraken heeft gedaan die vroegere uitspraken schijnen te weerspreken.

In het voorwoord bij de Duitse vertaling van Lissagaray staat te lezen, dat het beeld dat Marx van de Commune heeft geschetst in *De Burgeroorlog in Frankrijk* volstrekt tegengesteld is aan de uitvoerige schildering ervan in de *Histoire de la Commune*.

Bij Marx, zo heet het daar, verschijnt de Commune in een stralend licht en slechts zijdelings en zeer behoedzaam wordt er kritiek geuit. Lissagaray daarentegen spaart de Commune niet en laat uiterst scherpe oordelen horen. Dit verschil wordt vervolgens verklaard uit het feit dat de genoemde werken op een verschillend tijdstip zijn geschreven en dat bovendien de auteurs, ofschoon zij beiden de zaak van de arbeiders verdedigden, toch niet hetzelfde gezichtspunt hadden: "Het ging er Marx om, die kanten van de Commune te belichten die een blik gunden op de toekomstige ontwikkeling van de klassenstrijd. Lissagaray gaf, als gewezen deelnemer, zijn kijk op de gebeurtenissen zoals hij die had beleefd."

Op deze passage in bedoeld voorwoord valt niets af te dingen. Er valt evenmin iets af te dingen op de woorden waarmee Marx zijn nog tijdens de heldhaftige strijd van de Commune begonnen en direct na haar val gepubliceerde tekst besloot:

"Het Parijs van de arbeiders met zijn Commune zal eeuwig herdacht worden als de roemrijke voorbode van een nieuwe maatschappij. Haar martelaren heeft de arbeidersklasse in haar grote hart gesloten ..."

Vanzelfsprekend zijn *eindoordelen* als deze niet te verwachten van een blad als *Le Cri du Peuple* dat in de dagen der Commune temidden van het strijdgewoel verscheen. De tijdgenoten van belangrijke gebeurtenissen en zij die een rol op het historisch toneel vervullen zijn niet of hoogstens uiterst gebrekkig in staat de wezenlijke betekenis ervan te doorgronden. Lissagaray, die niet tijdens de Commune schreef maar enkele jaren later, vormt slechts tot op zekere hoogte een uitzondering. Wie zich daar rekenschap van geeft kan zich alleen maar verbazen dat de samenstellers van een bloemlezing uit de artikelen van een in de dagen der Commune verschenen blad, gemeend hebben dat deze "een bron van informatie over de achtergronden en doelstellingen" ervan zou hebben kunnen vormen. (C.B.)

- o -

VAKBONDSMAN DRAIJER IN DE VOETSPOREN VAN PONT

ENIGE JAREN geleden stapte de vakbondsbestuurder Hans Pont over naar de overheid, zodat hij bij sommige loononderhandelingen aan de andere kant van de tafel zat dan voorheen. Het schokte velen, het verbaasde ons nauwelijks en zeker minder dan

zij. Wij hadden altijd al gevonden, dat zij die aan de onderhandelingstafel met loven en bieden uiteindelijk een cao vaststellen in hun maatschappelijke standpunten niet zo bijzonder veel en zeker niet wezenlijk van elkaar verschillen. Het maakte en maakt nog altijd niet zoveel uit of je nu aan deze of aan gene kant van de tafel zit, omdat uit ieders mond toch steeds niets anders komt dan professioneel gepraat.

De inmiddels 50-jarige Jacob Draijer die van 1988 tot eind 1992 onderhandelaar namens de FNV geweest is, heeft dezelfde (soort) overstap als Pont gemaakt. Hij wordt directeur (sic!) van het bureau van het Nederlands Uitgeversverbond. Naar aanleiding daarvan heeft hij in een gesprek met *de Volkskrant* in feite hetzelfde verklaard als wat wij zojuist hierboven schreven.

“Het is”, zei Draijer. “geen wisseling van kamp in de klassenstrijd.” Daar valt niets tegen in te brengen. De vakbeweging wil het wel eens anders doen voorkomen, maar in werkelijkheid voert zij geen klassenstrijd. Waar zij mee bezig is, dat is de verkoop van de waar arbeidskracht en als zodanig vervult zij een onmisbare functie in de kapitalistische maatschappij.

Draijer noemt het werk dat hij zal gaan verrichten goed vergelijkbaar met het werk dat hij als penningmeester van een vakbond verrichtte. Hij merkt op dat - toen hij namens de FNV onderhandelde - het overleg wel eens vastliep en dat er dan meteen informeel overlegd en bemiddeld werd. Achter de rug van de arbeiders om, luidt ons commentaar.

“De Industriebond FNV”, vertelde Draijer, “heeft mij indertijd binnenskamers verweten dat ik te weinig naar de leden luisterde.” Draijer vond dat verwijt niet terecht. Daar kunnen wij inkomen. De Industriebond FNV mist ieder recht tot een dergelijk verwijt. Er zijn verscheidene stakingen geweest waarbij deze vakorganisatie in het geheel niet naar de leden luisterde en tegen hun zin een staking ophief. Maar dat bedoelde Draijer uiteraard niet.

In het gesprek met genoemd dagblad heeft Draijer het werk in de vakbeweging “een functie” genoemd. Dat is het voor de respectievelijke functionarissen inderdaad. Met uit bittere noodzaak geboren verzet, zoals van de arbeiders heeft het niets te maken. En wie zou hem willen tegenspreken dat de ene functie net zoveel betekent als de andere? De vakbeweging beweert inderdaad iets anders. Maar dat gebeurt om de vakbondsmythe hoog te houden.